

FÍZL

PETR
PLACÁK

ARGO
Ústav pro studium totalitních režimů

PETR PLACÁK

FÍZL

Přebal s použitím obrazu Pavla Sysla Kirschnera navrhl,
publikaci graficky upravil a sazbu zhotovil Libor Batrla.
V knize jsou použity fotografie Přemysla Fialky, Tomkiho Němce,
Viktora Stoilova a fotografie a dokumenty z archivu Petra Placáka,
Stanislava Pence a Jáchyma Topola.
Odpovědná redaktorka Markéta Nová.
Jazyková redakce Olga Stehlíková.
Korektury Jiří Podzimek.
Technický redaktor Milan Dorazil.
Vydalo nakladatelství Argo,
Miličova 13, 130 00 Praha 3,
www.argo.cz, argo@argo.cz,
roku 2023 jako svou 4892. publikaci
a Ústav pro studium totalitních režimů,
Siwiewcova 2, 130 00 Praha 3, www.ustrcr.cz.
Vytiskla tiskárna Těšínské papírny.
Vydání druhé, rozšířené.

ISBN 978-80-257-3789-7 (Argo)

ISBN 978-80-7516-024-9 (Ústav pro studium totalitních režimů)

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod Kosmas

Sklad: V Zahradě 877, 252 62 Horoměřice

Tel.: 226 519 383

E-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském internetovém knihkupectví
www.kosmas.cz

Českým dětem etc.

Předmluva k 2. vydání

Když Městský soud 24. února 2014 vynesl definitivní rozsudek v případu Prchal a spol. s partičkou estébáků z pražské správy StB, se kterými jsem se od listopadu soudil (dva z nich šli sedět, jeden dostal podmínku a čtvrtý mezitím natáhl brka), bylo mi jasné, že budu muset připravit nové vydání *Fízla*, protože v tom prvním (vyšlo v Torstu v r. 2007) chybí závěr – tedy vítězný soud s StB coby *finis coronat opus*, bez kterého by celý příběh anabáze s StB zůstal torzem.

Trvalo mi ale několik dalších let, než jsem se k práci odhodlal, respektive si našel čas. Mezitím jsem narazil na nové dokumenty, které příběh *Fízla* doplňují, a když už by to mělo znovu vyjít, bylo by dobré se na celou věc znovu a důkladněji podívat. To ovšem znamenalo další zdržení. Nakonec z toho vznikl tlustospis, který je dvakrát obsáhlejší než ten původní.

Především je zásadně rozšířeno a doplněno jádro příběhu spojené s děním kolem demonstrací pořádaných opozičními aktivitami v Praze v letech 1988–1989, ke kterému se mně podařilo dohledat řadu nových materiálů, včetně zápisů z jednání operačních štábů FMV, SNB, VB, které celou situaci dokreslují a dokládají, jak bezpečnostní systém fungoval, jaké měl limity a jak jsme se v tom dokázali pohybovat my. Děkuji kolegovi Ladislavu Kudrnovi, který mně laskavě poskytl celou řadu vnitřáckých dokumentů týkajících se Českých dětí, na které narazil při práci na svém projektu o poslední fázi StB.

Kniha je doplněna o anabázi, již měla pražská vyšetřovačka StB s členkami Českých dětí ve snaze dostat je k výslechu a pak z nich něco vydyndat v rámci vyšetřování rozmnožování a roznášení letáků k 21. srpnu 1988, které nakonec – především díky bezchybně vystupujícím holkám – skončilo z hlediska StB naprostým fiaskem.

Vedle popsání a okomentování polistopadových soudů knihu nově doplňuje i kapitola *Post scriptum* – náčrtek polistopadových aktivit Českých dětí, navazujících na ty předlistopadové jako důkaz toho, že České děti nebyly nějakou hloupou reakcí na nějaký hloupý represivní režim, ale že byly – režim neregim – samy za sebe, a že tedy 17. listopadem 1989 vůbec nic neskončilo: principy, které jsme vyhlásili, platí v každé době. K tomu

přibyla i anketa mezi Českými dětmi, která vyšla k 30. výročí zveřejnění *Manifestu Českých dětí* v revue *Babylon* č. 2 v roce 2018.

Knih je nově vybavena čtyřmi obsáhlými komentovanými rejstříky, věcnými a jmennými, rozdělenými podle funkce osob a věcí na režimní a opoziční. Pokud není uvedeno jinak, použité fotografie jsou z osobních archivů – mého, Jáchyma Topola a Stanislava Pence.

Ad maiorem Dei gloriam

Praha, 22. 2. 2022

Tento poněkud obsáhlejší text...

Tento poněkud obsáhlejší text na pomezí dokumentu a literatury, esej nebo detektivní román, který se vám dostává do ruky, má trojí účel. Snaží se čtenáři předvést základní činnost a fungování operativy komunistické tajné policie Státní bezpečnosti včetně toho, jak StB nahlížela na společnost a své působení v ní, a to konfrontovat s osobními zkušenostmi a se znalostí pozadí věci, o kterých vypovídají materiály StB, respektive co vypovídají o jejich autorech a tehdejší době. Komunistická tajná policie totiž nebyla jen kontrarozvědná a policejní služba jednoho zhůvěřilého režimu. Sama byla součástí ideologického náhledu na společnost a lidské dějiny a z této roviny posuzovala i jinak zcela profánní problémy, což její funkci ovlivňovalo, zásadním způsobem ji křivilo. Sama přitom nemocné vidění reality pomáhala když ne formovat, tedy udržovat při životě vytvářením obrazu vnitřního a vnějšího nepřítelů a produkcí ohromného množství materiálů, které měly dokládat existenci přízraků ve dne v noci jdoucích režimu po krku, ačkoli byly produktem jejich z normálu, z lidských dějin, kultury a staleté zkušenosti vykloubené mysli.

Hybatelem celé té obrovské komunistické policejní mašinerie byla konspirační teorie – marx-leninismus, tedy ať už ji nazveme jakkoli. Ideologicky, ale především lidsky choré vidění světa založené na stejném principu, jako když si psychiatrický pacient vystaví nějakou logickou řadu, která je z jeho pozice neprůstředná, a na jejím základě si pak vykládá svět, který nemá nic jiného na práci, než že ho chce ovládnout, zničit, zavřít do blázince. Vedle toho se však StB nevyhnul ani všeobjímající socialistický šlendrián, což tuto nevábnou instituci naopak trochu polidšťovalo.

Jde tedy o to zasadit dokumenty StB do kontextu. Toto ideové, společenské, kulturní a de facto i civilizační, ale často jen zcela pitomé a vyduchlé střetnutí státní instituce s autonomním postavením a svobodou občana je sice představeno na konkrétním příběhu, který se odehrával v komunistickém Československu osmdesátých let minulého století, ale stejně tak by se mohl odbývat i kdekoli jinde a jindy, protože lidská hloupost, která je strukturovaná a ideologicky či jinak podložená, a zlo, které automaticky vytváří, nejsou omezeny na jeden konkrétní režim v čase a místě. Příběh by měl poukázat na širší problém vztahu jedince

a sociální struktury, která si říká stát. Na otázku lidské svobody vůbec. A také či především má ambici čtenáře pobavit. Aspoň já jsem se při ožiování tohoto příběhu bavil.

První část fejetonu vychází ze záznamů ve spisu *Fagot*, který na mne vedla tajná policie v letech 1982–1985, kdy mě StB – zvláště v letech 1984–1985 – intenzivně rozpracovávala a snažila se mě dostat za mříže. Opírá se o chronologicky řazené zápisy StB, které jsou mnou komentovány. Některé situace se přitom opakují z prostého důvodu, aby na dostatečně reprezentativním časovém úseku bylo vidět, jak takové rozpracovávání vyhlédnutého jedince ze strany StB probíhalo – že šlo často o rutinu nebo primitivní policejní buzeraci, která měla pramálo společného se smyslem činnosti kontrarozvědky, jak by si ji člověk neznalý věci asi představoval. Chronologické řazení jednotlivých dokumentů je porušeno jen výjimečně pro větší přehlednost, např. když se dva časově různé záznamy týkají stejné události.

Druhá část textu se týká konce osmdesátých let. Z tohoto období se můj spis nezachoval – byl skartován spolu s ostatními živými svazky v prosinci 1989 – a fenomén fizla je zde rekonstruován na základě jednotlivých chronologicky řazených událostí, se kterými jsem měl co do činění a pojily se s nimi nejrůznější zásahy StB. Kromě osobních vzpomínek, dobových rukopisných poznámek, samizdatových článků, včetně tří čísel bulletinu Českých dětí *Koruna* z roku 1989, jsou zde použity záznamy StB z analytických odborů či porad StB, které se zachovaly a které mají nějaký vztah k popisované události. K tomuto druhu pramenů patří i tzv. situační zprávy, které vyráběla policie pro informaci vedení ministerstva vnitra, potažmo strany a vlády. Dalším pramenem byly personální spisy jednotlivých estébáků, vyšetřovací spis členky Českých dětí Lucie Váchové, zprávy a přehledy zahraničního tisku z dílny ČTK a dobové novinové články. Popisovány jsou různé události obecnější platnosti od doby vzniku Českých dětí v květnu 1988 a veřejných demonstrací proti režimu. Při jejich výběru jsem dbal na určitou rozmanitost, aby tak bylo možné představit co nejrozsáhlejší škálu preventivních opatření či následných reakcí StB na popisované události a ukázat celou šíři činnosti a zájmu operativy StB na úseku boje s tzv. vnitřním nepřítelem. V letech 1986 a 1987 mě StB pochopitelně také sledovala, ale šlo o rutinní policejní buzeraci, která je popsána v první části spisu. A v neposlední řadě je tento text holdem všem kamarádům a kamarádkám, díky kterým člověk tu hnusnou dobu nejen přežil v psychickém zdraví, ale ještě si přitom užil spoustu legrace.

PŘEDEHRA

Jednou odpoledne po škole jsme pokuřovali s Martinem Tomáškem řečeným Mártý a Honzou Matějkou přezdívaným Dudu na *Skalách*, které tvořily přirozenou severní hranici našeho tehdejšího výsostného teritoria – střešovických Baterií, odkud kdysi Prušáci ostřelovali Hradčany a Malou Stranu a odkud byl za pěkného počasí daleký výhled za Prahu až k Řípu, k Milešovce a vrcholům Českého středohoří, jejichž čedičové homole ve mně vždy vyvolávaly představu, že ze střešovických skal je možno dohlédnout do pravěku.

Skály byly naše strategické místo. Z jedné strany byly chráněné deset metrů vysokými pískovcovými stěnami, pod kterými vedla rušná Střešovická ulice, spojující sídliště Petřiny s Ořechovkou a centrem Prahy. Z druhé strany podél nich vedla asfaltová cestička, která byla jenom pro pěší a oddělovala místo od zahrad rodinných domů stojících na okraji vilové čtvrti. Bylo odtamtud vidět na všechny strany a mohli jsme tam volně pokuřovat, aniž by nám hrozilo odněkud nebezpečí; a když jsme si chtěli udělat oheň, slezli jsme jen o pár metrů níž do skryté úžlabiny.

Pod *Skalami* zastavilo policejní auto. Vystoupili z něj dva fízlové v civilu, vlezli do křoví a začali močit. Okamžitě jsme byli na nohou. Myslím, že nás to napadlo všechny tři současně, aniž bychom se nějak domlouvali. Nesáhli jsme ovšem po kamenech, ale – uchechtávající se – po suchých, na kost ztvrdlých psích lejnech, kterých tam bylo všude dostatečné množství, a začali jsme je metat dolů na fízly. U vědomí toho, že jsme chráněni skalním převisem, jsme na ně při tom pokřikovali: „Fuj, prasata, hnusný prasata!“ Nešlo přitom pochopitelně o močení, ale o fízly.

Schovali jsme se za skálu a čekali, co se bude dít. Fízlové jakoby nic nasedli do auta a odjížděli Střešovickou dolů. Vylezli jsme na místo, odkud byl nejlepší výhled, a dívali se za nimi, jestli nemají nějaké nekalé úmysly. Policejní auto však jelo stále dál, až zmizelo za ohbím zatáčky pod hostincem V Chaloupce. Pro jistotu jsme se ještě přesunuli asi o sto metrů jinam.

Tenkrát poprvé jsem získal zkušenost, že fyzlové se nikdy nemají podceňovat. Seděli jsme tam pár minut, když jsem koutkem oka zahlédl dvě postavy, jak za našimi zády přeskakují zábradlí, které oddělovalo asfaltovou cestičku od *Skal*. „Zdrhejte!“ stačil jsem zasyknout a spustil jsem se škvírou mezi skalami dolů, v patách za mnou Mártý. Jediný Dudu neunikl, a jak jsme prchali, doléhalo k nám ze stále větší dálky jeho kvílení.

Dudu si ovšem z toho neformálního policejního výprasku vzal poučení, později se z něj sám stal fyzl. Měl k tomu předpoklady. Jednou nás práskl ve škole, už si nepamatuji kvůli čemu, každopádně byl za to po zásluze potrestán. Exekuce byla vykonána na staré ruční pumpě pod *Serpentinami* pár metrů nad hostincem V Chaloupce. Stáhli jsme mu kalhoty, dva ho drželi, třetí mu na zadek pumpoval vodou a čtvrtý mistr popravčí ho přes něj řezal lískovým prutem. Leč ani tato krvavá výstraha Dudovu duši nezachránila. Dudu si z ní, kamarádské, nevezal na rozdíl od té úřední poučení. Byl to zkrátka křivák.

Vyrůstal jsem v pražských Střešovicích, připomínaných již v raném středověku – strahovští premonstráti zde měli poplužní dvůr Andělka. Byla to předválečná vilová čtvrť na vyvýšenině nedaleko od Pražského hradu, která se na jedné straně svažovala k hradčanskému okrsku dotýkající se Nového Světa, kudy jsem se mnohokrát ubíral za školu, zatímco na druhou stranu se střešovické návrší táhlo přes Petřiny až k oboře Hvězda a na bělohorskou pláň. Pod kopcem se na jižní straně rozkládal starý Břevnov, směrem k Bílé Hoře uzavřený opatstvím sv. Markéty s hřbitovem a s velikou klášterní zahradou. V údolí na severní straně Střešovic pak byly Vokovice a Ořechovka. Ale podnikali jsme výpravy i do vzdálenějších míst, do Divoké Šárky a směrem na Břve až k Hájků, kde město už dávno přešlo do volné krajiny.

Vedle *Skal* jsme často pobývali u střešovického rybníčku. Tam jsme v létě tábořili a pekli si na ohni malé okouny, které jsme si nalovili v průzračně čisté vodě, a v zimě jsme na rybníček chodili bruslit. Ryby jsme chodili lovit i na *Libočák*, hlavně kapry, na Markétu líný a do Kajetánky jsme chodili na kapry a karase.

V létě jsme často chodili do *Klásterky* – zpustlé klášterní zahrady prastarého benediktinského opatství sv. Markéty, podle tradice založeného sv. Vojtěchem a knížetem Boleslavem II. na sklonku 10. století, kde byly aleje třešní. Spoustu času jsme také trávili na Ořechovce, ve vilové čtvrti architektů, malířů a všelijaké pražské smetánky, vybudované za první republiky, kde nás lákala především soustava zdevastovaných hřišť zvaná

Strouhalák, která se táhla podél železniční tratě z Dejvic na Ruzyň, a v oblibě jsme měli i starou, opuštěnou *Cihelnu* na začátku Břevnova směrem k Hradu, která byla zakončená velkým podzemním prostorem, snad protiletectvým krytem z doby druhé světové války.

Bylo jen otázkou času, kdy se tento náš klukovský svět střetne se světem „dospělých“. Nejdřív nám komunisté zničili *Serpitiny* – asfaltovou cestu prudce se svažující z Baterií ke Střešovické ulici, kde jsme jezdili na ložiskových kárách. Do jejího středu zabudovali zábradlí a dali klandry pod stráž vedle Loosovy vily, kde jsme v zimě jezdili na bobech vyrobených z bruslí. Záminkou bylo, že tam spolužáka přejelo auto.

Avšak největší zásah provedli proti *Stráním*, což byly keři porostlé jižní svahy Baterií nad starým Břevnovem, které se táhly od Markéty až ke Kajetánce. Bylo to naše nejrozlehlejší svobodné teritorium. V křoví jsme tam měli vybudované přístřešky, kde jsme na ohni pekli naložené ryby.

Jednoho dne začali bolševici bourat starý Břevnov, stráně nad ním vymýtili a postavili tam terasovité baráky pro vnitřáky. Zničili území, které patřilo od pradávna nám – střešovickým dětem. Vpodvečer nebo o sobotách jsme pravidelně na stavbu chodili a rozbíjeli tam okna a všechno, co se našimi klukovskými silami dalo zničit. A nad vši tou lumpárnou dozírала postava policajta v zelené uniformě s červenými výložkami, která byla ztělesněním veškerého zla, co nás obklopovalo.

Fízl byl v našem klukovském světě něco, co byl jinde zlý duch. V našich představách nebyl přítomen jen jako určitá reálná hrozba klučičích výprav do cizích zahrad či všelijakých jiných nepravostí, ale znamenal i zosobnění jakési tajemné, hrůzostrašné moci, která nás děti a později školáky obklopovala v zemi plné strašidel, jež si říkala Československá socialistická republika. Husák, jehož nestvůrná tvář na nás shlížela den co den ze stěn školních učeben, byl nadreálný, a tím pádem všemocný zloduch a fízlové byli hrozní v tom, že byli služebníci těchto démonů – stála za nimi neviditelná, všeobjímající a všepostihující moc.

Narodil jsem se čtyři roky před ruskou okupací Československa, právě tak akorát, abych v srpnu roku 1968 stihl do své paměti uložit obrázky ruských tanků, zoufalost a bezmoc dospělých. Srpnová okupace země v roce 1968 je moje nejranější souvisejší vzpomínka, na niž plynule navázal pohřeb Jana Palacha a celá následná doba normalizace. Už od předškolních let jsme věděli, kde žijeme, že zemi okupují Rusáci a vládnou jí kolaboranti – domácí komunisté.

Husák byl pro nás vrchní místní démon a zároveň jsme věděli, že nad ním stojí sám kníže pekel, Lucifer jménem Brežněv, jehož zčernalá duše prosákla na povrch a znetvořila jeho zevnějšek. Jedním z nejstrašidelnějších zážitků oněch dětských let byl televizní přenos z letiště, kde se dvě monstra, Husák s Brežněvem, vzájemně objímala a líbala na ústa – doslova se k sobě přisála jako nějaké obrovské pářící se pijavice, jejichž ústa jsou zároveň vyměšovací i rozmnožovací orgán.

Není divu, že se fízl, kterému démoni propůjčovali svou nadpřirozenou moc, stal ústřední postavou našeho klukovského světa a o setkání s ním se vyprávěly zkazky, při kterých příjemně mrazilo v zádech. Mohli jsme se bouřit proti rodičům, být drzí na učitele, ale všechno to neznamenal nic proti sebemenšímu střetu s fízlem, který byl pro nás metou jakéhokoli myslitelného „hrdinství“, stejného, jaké představovalo v dobrodružných knížkách setkání chlapce s nějakým velkým dravcem.

Udělat něco zakázaného, co spadalo pod pravomoc fízla, byl zasvěcovací rituál, zkouška dospělosti – způsob, jak se naučit překonávat sám sebe a zbavit se strachu, který se člověku hned zkraje snaží nasadit ohlávku a ztížit mu možnost svobodně se rozhodovat. Byl to pokus, jak se osvobodit vrhnutím kamene proti strážci modly, které se lidé klaní z donucení, která ponižuje lidskou důstojnost, člověka znevolňuje a vnitřně ho ubíjí. Nabytí zkušenosti, že všeovládající a všudypřítomný strach je pouhé strašidlo, které překoná odvěká touha člověka, který se rodí svobodný, překročit démonem stanovenou čáru na zakázané území, mít vlastní vůli a vlastní svědomí. Poznání, že strach je možné znovu a znovu porážet, že sice může vaše jednání usměrnit, ale ne jej ovládnout.

Spojení fízla s hovnem, jak jsme to provedli na *Skalách*, nebylo nijak náhodné. Hodit po něm psí výkal byl uvědomělý akt nejvyššího pohrdání a výsměchu, a tedy prostředek k tomu, jak démona zbavit nadpřirozené síly, jak ho zesměšnit, udělat z něj brouka, který se živí exkrementy. Hovno vržené na hlavu fízla byla událost, o které jsme si vyprávěli u ohně. Stala se součástí našeho života, životodárného mýtu, našeho kosmu.

Jednou večer po návratu z *Klásterky*, kde jsme byli na třešních, jsme s Mártym bloumali po Bateriích, když jsme na začátku První baterie pod Štěřovickou nemocnicí narazili na zaparkovanou policejní šestsetřináctku. Oběma se nám chtělo na záchod a nemuseli jsme se nějak dlouho domlouvat. Chvilí jsme obcházelí kolem a obhlíželi situaci. Pak jsme se vyhoupli na přední kapotu, každý nad ten „svůj“ blatník, načež jsme se na žlutobílý

plech s velkými černými písmeny VB vykadili. Utíkali jsme potom jako s větrem o závod, a když se nám zdálo, že jsme v bezpečí, rozesmáli jsme se na celé kolo – pokálené policejní auto byl neuvěřitelně osvobozující zážitek, ze kterého jsme čerpali radost a vnitřní svobodu dlouhé měsíce. Podobně rituálně osvobozující bylo i to, když jsme o režimních svátcích strhávali rudé vlajky, a než jsme je spálili, utřeli jsme si do nich zadek.

Naší největší „protipolicejní akcí“ školních let byl útok šutráky proti nově postavené fízlárně v Kusé ulici pod Bateriemi. Se vzrůstajícím neklidem jsme pozorovali, jak přímo pod našim výsostným územím roste panelák, ve kterém se uhnízdila Veřejná bezpečnost. Shora jsme se častokrát dívali, jak se to dole rojí fízly a žluto-bílo-černými policejními auty, jako kdyby to bylo nějaké vosí hnízdo.

Panelák byl postaven těsně pod hranou svahu, na kterém se nacházela ulice U První baterie, a shora byl „na dostřel“. S Pavlem Heinzlem, kamarádem ze sousedství, se kterým jsme pravidelně o státních svátcích chodili strhávat rudé vlajky, jsme se jednou vpoledvečer domluvili. Každý si připravil hromádku dlažebních kostek a po setmění na povel, aby si to náhodou jeden z nás nerozmyslel jako kdysi pruská artilerie z Baterií kule na císařské, jsme je co nejrychleji naházeli dolů do rozsvícených oken policejní úřadovny a vzali nohy na ramena – každý pro jistotu na jinou stranu. A byl to běh jako o život. Zastavil jsem se až na opačné straně Baterií a ještě dlouho jsem nemohl popadnout dech.

Na konci základní školy ovšem naše protirežimní klukovská jednota vzala za své. Otrlí uličníci, kteří si na odpolední výlet za město neváhali „půjčit“ cizí auto a pak ho vrátit o dvě ulice dál, začali být najednou nesví. Když jsem na naše sezení pod *Skalami*, kde jsme pravidelně dělali oheň, přinesl ke spálení strženou ruskou vlajku – začalo to být najednou o hubu, zatímco někde něco ukrást, to šlo. Jak lidé dospívali a brali „rozum“, začal je pohlcovat strach, který byl ve světě dospělých všeobecný. Nakonec: pít v partě pivo a kouřit – nebyla to pouze taková odnož svazáctví, součást oficiálního výchovného programu „ať se mládí vydovádí“? Být „uličník“, ale pěkně v rámci systému? Na konci základní školy se naše uliční kamarádství rozpadlo.

Stejná dětská strašidla jako fízlové byli Rusáci. Milča, má prateta z matčiny strany, sice bydlela na vesnici, ale vypadala a chovala se jako typická prvo-republiková měštka. Chodila vždy pečlivě oblečená, potrpěla si na kulturu a doma měla velkou knihovnu s klasiky české i světové literatury. Milča

byla jednou ze tří dcer thurn-taxiského lesního Václava Dragouna, vyhlášeného nerudy a prchlivce. Smýšlela silně antikomunisticky a později se nám svěřila, že se o nás děti zprvu bála, co z nás v komunistických škamnách vyrostete, což byly obavy veskrze liché – aspoň tedy co se týká režimu.

Bydlela ve Všejeanech na Nymbursku na hranici vojenského prostoru, který tam byl odnepaměti, jen armády se tam střídaly podle toho, či vlajka právě vlála na Pražském hradě. Zprvu tam byla rozmístěna c. k. armáda, pak československé vojsko, po něm wehrmacht, který vystřídala komunistická ČSLA, a po srpnu 1968 se tam usadila Rudá armáda. Kdykoliv jsme jeli za tetou do Všejan, museli jsme přes Rusáky obsazený vojenský prostor.

Když mi bylo jedenáct, jel jsem k pratetě Milče na jahody poprvé sám. Nazpátek do Prahy jsem se vracel vlakem, který zastavil v Lysé nad Labem. Na vedlejší koleji stál rychlík plný ruských okupantů. Pozoroval jsem ruského oficíra v placaté čepici a vyleštěných holínkách, který několik metrů od mého okna labužnický pokuřoval na stupátku vagonu, a čím déle jsem ho pozoroval, tím víc ve mně vzbuzoval nenávist. Náš vlak se po chvíli dal do pohybu, já jsem hmátl po buchtách, kterými mě teta vybavila na cestu, a když jsem lampasáka míjel, vztyčil jsem se a z okna vlaku ji po něm mrštil. Prudce vržená buхта se ve vzduchu rozlomila, jedna půlka zasáhla důstojníka do obličeje a druhá do čepice, která mu spíše úlekem než důsledkem nárazu spadla z hlavy.

Okamžitě jsem se přikrčil za oknem, ale nebyl jsem si jist, zda mě důstojník nezahlédl. S prudce bušícím srdcem jsem očekával, že se ozve píšťalka nebo výstřel, vlak zastaví, dovnitř vlezou ruští vojáci, začnou vagon po vagonu vlak prohledávat, najdou mě, vytáhnou ven a na místě mě zastřelí.

Pražce ale duněly dál stále v kratších intervalech, jak vlak nabíral rychlost, a nic se nestalo. To byla pomsta školáka za ruskou okupaci. Ovšem je otázka, jestli si ten důstojník vůbec uvědomil, že povídla na jeho tváři byla výrazem nenávisti a pohrdání, odvěta za 21. srpen 1968. Jestli si ve své ruské imperiální lampasácké bohorovnosti nemyslel, že to byla jen čirá náhoda – někdo vyhodil buchtu z okna, protože mu nechutnala.

Fízl a okupanti byli jistě extrém. Režim se ale projevoval mnohem sofistikovaněji – mimo jiné povinnou školní docházkou. Škola byla první „fízlovská“ instituce, se kterou člověk přišel do styku, a byla o to záladnější, že nebyla represivní, ale snažila se tvářit neutrálně – jako výchovný a vzdělávací ústav. Ale už od dob absolutismu platilo, že škola

byla také – nebo možná především – státní nalejvárna. Marie Terezie nezavedla školní docházku kvůli tomu, aby lidé uvažovali svobodněji, ale aby mysleli jednotně, aby z nich byli dobří státní úředníci, vojáci atd. Problém spočíval v tom, že na první pohled šlo o společensky legitimní instituci a hledat nějakou hranici mezi běžným vzdělávacím ústavem a komunistickým školicím zařízením bylo obtížné. Otázka byla, kam až lze při tom hledání zajít.

V duchu poosvicenské etatistické kultury strká stát nos všude, školství pochopitelně nevyjímaje, ale v jiných zemích si mohl člověk aspoň vybrat mezi státní, privátní a církevní školou. Na druhou stranu byli možná žáci v otevřených režimech méně ostražití k tomu, co se jim předkládalo ve škole k věření. V komunistické nalejvárně to bylo mnohem jednodušší. Člověk nemusel být ani moc ve střehu, aby neuvízl v nějakých teoreticko-ideologických sítích, které ovšem komunisté veskrze přejali z emancipační národovecké ideologie 19. století. Z proticírkevních, protišlechtických, protihabsburských, protiburžoasních, protiněmeckých, protizidovských řečí maloměšťáckého ražení, které jsou evergreenem tuzemského plebejství spojujícího průšvihy první republiky s republikou druhou a třetí, stejně jako s protektorátem a pounorovým státním komunismem, a kterému se daří i dnes, jsme od počátku měli legraci. Když se ve škole učilo o temném středověku, automaticky jsme jej považovali za světlý a člověk přitom nemusel ani číst Waltera Scotta či Stevensona, aby měl rád i mimoevropské tradiční kultury, žijící si po svém, absolutně vzdálené jakémukoli komunistickému pokroku.

Nesnášel jsem panovačný vztah učitelů k žákům. Nevadilo mi ani tak to, že někdo dostal pár facek, jako to, že se na nás učitelé dívali jako na něco méněcenného, co není schopno pochopit intelektuální výšiny, v kterých se dotyční pohybují. Přitom bylo pravidlem, že všichni tito povýšenci byli omezení provinční pedagogové, kteří napáchali ve vědomí dětí často nenapravitelné škody.

Na prvním stupni jsme měli třídní učitelku Pavlíkovou, která si hrála na lepší, kultivovanou bytost, která nás ráda peskovala za špatné hygienické návyky apod. Jednou jsem popsal žákovskou knížku hesly „Ať žije CIA, BBC“ a podobnými špeky. Pak jsem si přece jenom řekl, že by z toho mohl být průšvih, a inkriminovaná místa jsem přelepil proužky papíru. Pavlíková však nelenila, proužky nad parou pečlivě odlepila, a i když nebyla ve straně, jako uvědomělá občanka odnesla žákovskou knížku coby corpus delicti své fízlovské duše do ředitelny.

Ředitel ZDŠ Norbertov Nejedlý sice ve straně byl, ale byl to takový neškodný moula – z ideologického hlediska na pořádek ve škole dozírala jeho zástupkyně, zapálená komunistka Veverková. Ta se však k popsané žákovské nedostala. Nejedlý celou věc vyřídil slovy, že čmárat do žákovské se nemá. Dal mi ředitelskou důtku a tím to skončilo.

Pavlíková byla prototyp tzv. slušného člověka, který si navenek s režimem nezadal, ale přitom dělal, co mu viděl na očích, a i to, co neviděl – o čem se jen domníval. Tuto poněkud exaltovanou osobu jsem neměl rád nikdy a od té chvíle jsem ji nesnášel. Později mi názor na ni utvrdilo zjištění, že si tato persona půjčovala od rodičů exilové časopisy. Byla snad úchylná? Ano, byla a právě kvůli armádě takovýchto úchylně počestných občanů se komunisté udržovali u moci, stejně jako za protektorátu jiní počestní obyvatelé a vlastenci dohlíželi spolu s okupačními úřady na ty, kteří se protivili pořádkům zavedeným nacisty. Učitelka Pavlíková byla ve skutečnosti horší než ideová policie, protože své postavení zneužívala vůči bezbranným školním dětem. Nemůže být horšího povolání v diktatuře, než je učitel – to i ten bachař je počestnější. Lidé typu Pavlíkové byl sokl, na kterém režim stál – to nebyla SNB ani ČSLA.

Pro mne to ovšem byla pozitivní zkušenost. Jako dítě pocházející ze sporrádané rodiny jsem nemohl k učitelům, ostatně jako ke všem dospělým, necítit respekt. Pavlíková mi pomohla se tohohle falešného respektu jednou provždy zbavit – úctu je možné projevovat osobám úctyhodným, přičemž jejich věk, neřkuli snad jejich postavení, v tom hrají vedlejší roli. Do vztahu žák a učitel vstoupilo pohrdání, i když jak bral člověk rozum, většina kantorů spíš vzbuzovala lítost – byli to normalizační přejetí nešťastníci, kteří se nechtěli dostat do žádného maléru a proploovali tak mezi svými povinnostmi, svým svědomím a režimem... Nechtěli škodit sobě ani druhým, ale škodili vlastně všemu a všem.

Přes toto poznání jsem se nikdy nepřestal chovat slušně, jak jsem byl vychován. I když člověk dělal nejrůznější lumpárny, vůči kantorům jsem si nikdy nedovolil překročit jistou mez slušnosti (výjimkou byl školník, vysloužilý horník, neurvalý hrubián, který mě jednou přetáhl po zádech násadou od koštěte a já ho za to kopl do šimpánu).

Výše uvedené jsem si pochopitelně uvědomoval postupně. Jako každý prvňáček jsem počátkem září 1970 cupital vymydlený a vyžehlený s velkou brašnou na zádech do školy. Následovala léta emancipace od této instituce, která byla dovršena na druhém stupni základní školy, kdy už

mi bylo naprosto jasné, že škola je také státní nalejvárna, kterou nelze brát vážně a je nutno si od ní zachovat určitý odstup. V osmé třídě se mi běžně stávalo, že jsem sice ráno vyrazil do školy v předepsaný čas správným směrem i s úmyslem tam jít, ale jak jsem se ke škole blížil a začal jsem přemítat: mám, nemám, mám, nemám?, bylo už předem jasné, jak to dopadne. Školu u sv. Norberta jsem minul, za *Cihelnou* jsem sešel do Břevnova, prošel jsem vojenským hřbitovem pod tereziánskými hradbami, kde měl za války štábní kapitán Morávek jednu z mrtvých schránek, přešel jsem silnici z Pohořelce, spustil se po schodech na Nový Svět a ocitl se v jiné době, zcela mimo školu, rodičovský či jiný dozor. V těch místech nebyly žádné výroby, úřady atd., nikdo tam nespíchal do práce, po turistech nebylo ještě ani památky, ulice byly liduprázdné. Obzvláště silné byly tyto záškolní výlety do jiných světů na podzim a v zimě.

Existovaly dvě možnosti, kam jít – do musea či galerie, nebo do hospody. Už v osmé třídě základní školy jsem měl vyčíhnuté hospody, kde člověku nalili. Často jsem chodil ke Králi brabantskému pod Zámeckými schody, kde měli desítku za korunu sedmdesát. Když jsem se tam na devátou, kdy otevírali, došoural, nikdo tam nebyl. Seděl jsem tam třeba až do jedenácti sám, než se tam objevil první malostranský dědek, a ve dvou jsme tam pak kašlali na celý svět. Četl jsem si, a když jsem nějakou knihu nestihl dočíst, dočetl jsem ji tam příští den a dalo mi to víc než hodiny, které bych musel protrpět ve škole.

Emancipací od školy a rodičů začal proces, který trvá v jiné rovině dosud. Všechny společenské vazby a vztahy mají dvojí tvář – z jedné strany člověka socializují, osvobozují ho od vlastního ega, a z druhé ho manipulují k obrazu svému, znevolňují ho. Aby mohl člověk zůstat sám sebou, musí tyto vztahy nejen pěstovat, ale zároveň si od nich zachovávat odstup. A nejde to jinak než vertikálně – vzhůru ke hvězdám a zase zpět. Problém byl v tom, že místo oné kosmické agentury si nárokoval systém pod dohledem StB.

PISTOLE

Mohla za to druhá světová válka. Fízlové, kteří vystupovali v našich dětských představách jako to největší myslitelné nebezpečí, byli obyčejní pochůzkáři, obvodáci, takzvaná obecní či pořádková policie. S opravdovým

fízlem jsem přišel do styku, až když jsem byl v učení, a setkání to bylo dosti bizarní.

Otec měl na chalupě jako památku uložené zbraně z doby jeho účasti v Slovenském národním povstání, kde působil jako šéflékař a později náčelník štábu partyzánské skupiny v Bílých Karpatech. Kromě trofejního německého dalekohledu a německé pistole Parabellum to byla i jeho vlastní pistole ČZ z brněnské zbrojovky. Obě zbraně měly provrtané komory, a byly tedy nefunkční. Já je jednou tajně vzal a odnesl do učňáku, kde jsem se chtěl pokusit pistole opravit, aby z nich střílet šlo. Spolužák František Houfek, což bylo takové pako, které ostentativně pohrdalo školou, učiteli a vším, co s tím souviselo, a hrál si na to, co bylo oficiálně proskribované, tedy na fašouny, ale jinak celkem držel slovo a bylo na něj i spolehnoutí, mi tvrdil, že zná chlapíka, který by pistole dokázal opravit. S vědomím, že na opravu sám nestačím, jsem mu je půjčil. Po čase mi je přinesl zpět, že to prý opravit nejde nebo že by to bylo příliš složité. Jenže to byla jen půlka příběhu. Houfek se s pistolemi někde vytahoval, někdo ho udal, vyšetřovala ho policie a Houfek na mě naléhal, abych mu dosvědčil, že šlo o ty otcovy znehodnocené zbraně, jinak že ho zavřou.

Řekl jsem mu, že je kretén, a když je tak blbej, ať se z toho vylíže sám – byli jsme dohodnutí, že pistole nechá jen prohlídnout, co by s nimi šlo udělat, a výslovně jsem mu nakázal, ať je nikde jinde neukazuje a neblbne s nimi. Celý malér byl v tom, že otec byl krátce předtím mluvčí Charty 77, a dovedl jsem si představit, co by z toho estébáci udělali.

Nakonec mě ale Houfek umluvil, že ho můžu zachránit, jedině když se prokáže, že to byly ty znehodnocené zbraně. Hlavně jsem mu ale nevěřil, že neřekne, že ty zbraně měl ode mě, a kdyby policie přijela za otcem, sháněla se po pistolích, a on o ničem nevěděl, bylo by to blbý dvakrát. Koneckonců to byla především moje hloupost.

Delší čas se nic nedělo, až si pro mě zčista jasná přijela kriminálka do továrny Tesla Radiospoj v Podbabě, kde jsme byli jako učňové na praxi. Policisté mi prohlídli stůl na pracovišti a skříňku v šatně, kde mi sebrali nějaké mé vlastní texty, povídky a básničky, a odvezli mě na kriminálku do Konviktské ulice.

Výslech se pořád točil kolem jakési údajné neofašistické skupiny, jíž mám být členem, a samozřejmě kolem těch dvou pistolí. Ohledně skupiny, jestli vůbec nějaká existovala, jsem po pravdě řekl, že o tom nic nevím, a k pistolím jen to, že to jsou trofejní zbraně otce ze SNP, které jsou znehodnocené.

Po několika hodinách mě pustili domů a s určitým váháním mi vrátili i mé písemnosti, s dodatkem, ať si prý dám pozor, že by to jistě zajímalo „stáťáky“, tedy StB (byla tam například „povídka“ o tom, jak jsem si přihláškou do SSM vytřel zadek apod.).

Otcovi jsem pochopitelně o celé věci referoval, aby byl připraven – že jsem chtěl pistole nechat opravit, jsem ovšem zamlčel. Otec potvrdil, že jsou pistole jeho, a tím by celá věc pravděpodobně skončila, nebýt donášče StB krycím jménem Jarda.

U ZLATÉHO TYGRA

Otec byl v sedmdesátých a osmdesátých letech pravidelným účastníkem pondělních schůzek stolové společnosti ve vyhlášené pražské pivnici U Zlatého tygra, která funguje minimálně od roku 1816 a od roku 1864 se tam čepuje plzeň. Chodili tam Mácha a Tyl stejně jako Palacký a Čelakovský, a také Karel Sabina, který po svém propuštění z vězení na vlasteneckou společnost donášel c. a k. policii. Po sto letech se na tom mnoho nezměnilo.

K Tygrovi s otcem mimo jiné docházeli bývalí reformní komunisté: bývalý diplomat Otto Klička, bývalý náměstek ministra kultury Milan Krejčí nebo bývalý náměstek ministra strojírenství Jan Červenka, kteří byli sice po srpnu 1968 ze svých míst vyhozeni, ale na ministerstvech a v dalších institucích jim zůstala řada kontaktů, které jmenovaní využívali k získávání zpráv z nitra režimu. S nimi se pak dělili U Tygra s naší stolovou společností, ke které vedle otce dále patřili Miloslav Šebek, po roce 1968 vyhozený šéf Ústřední půjčovny filmů, operní zpěváci Národního divadla Václav Bednář, Dalibor Jedlička a Karel Kalaš, nebo spisovatel Bohumil Hrabal, který měl U Tygra ovšem i vlastní stolovou společnost a stolové společnosti otce se účastnil jaksi navíc.

Celá sešlost v pivnici byla však pod „kontrarozvědnou ochranou“, zvláště od roku 1981, kdy byl otec mluvčí Charty. Ota Klička, který společnosti předsedal a měl vyhrazené místo hned vedle výčepu – otcův nejbližší přítel už z doby studií před válkou z Pláteníkovy fakulty, hostince v nuselském Jamrtálu, který byl asylem studentů medicíny a farmacie, byl ovšem sledován tajnými službami už řadu let stejně jako otec, na kterého StB zavedla spis v roce 1974, ale už v 60. letech byl sledován vojenskou kontrarozvědkou – Klička byl sledován rozvědkou i kontrarozvědkou už v 50. letech.

Táta s Ottou Kličkou na cestě ke Zlatému tygroví, tajné foto StB

Táta s Kličkou v hostinci U Tygra, tajně fotografování agenty StB